

У 90-ті роки ХХ століття в Україні виникли сприятливі умови для появи різних моделей науки, формування різних освітніх парадигм. Для прискорення цього процесу необхідне більш чітке усвідомлення науковцями особливостей наукових парадигм, в межах яких вони працюють. Наукові парадигми відрізняються одна від одної майже всіма своїми компонентами: методологічними засадами, розумінням педагогічних цілей, понятійним апаратом, закономірностями функціонування педагогічних систем, технологіями здійснення педагогічного процесу, особливостями підготовки наукових кадрів та практичних працівників. Загальними для різних парадигм можуть бути тільки базові педагогічні категорії та фундаментальні закони та закономірності.

Формування різних наукових парадигм (моделей науки) створює більш сприятливі умови для вирішення освітніх завдань і, таким чином, для прогресу науки. Це пов'язане з багатоваріантністю шляхів вирішення педагогічних завдань. Таким чином, варіативність моделей науки відповідає особливостям предмета педагогіки, а з'ясування, в межах якої наукової парадигми працював тій чи інший науковець, є важливим завданням історико-педагогічної науки.

Закон зближення світових моделей педагогічної науки.

У педагогічній науці завжди співіснують дві різноспрямовані тенденції – на збереження та розвиток національних традицій в освіті та на зближення світових моделей науки та освіти. Орієнтація на збереження національних традицій в освіті є однією з умов формування національної свідомості громадян, збереження національної самобутності та незалежності. Тенденція до зближення національних моделей науки та освіти є умовою подолання міжнародних суперечностей та формування світової спільноти, що може стати важливим чинником прискорення соціального розвитку. Одним із перших і найбільш яскравих прикладів зближення світових моделей науки були нароби Я.А.Коменського, праці якого на довгий час визначили розвиток педагогічної науки та освіти. Процес зближення світових моделей педагогічної науки прискорився у ХХ столітті.

Діяльність того чи іншого вченого, яка є об'єктом історико-педагогічного дослідження, може відповідати чи не відповідати законам та закономірностям розвитку педагогічної науки. Урахування виявлених законів під час вивчення педагогічної думки дозволяє зробити найбільш важливі висновки, визначити вплив досліджуваних робіт на розвиток педагогічної науки. Таким чином, дані закони можуть виконувати методологічну функцію в історико-педагогічних дослідженнях. Актуальною для подальшої розробки є проблема створення алгоритмів аналізу наукових праць з урахуванням виявлених законів та закономірностей.

УДК 37 (09) (477)

Федяєва В.Л.

ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ У СТУДЕНТСЬКІЙ НАУКОВО-ДОСЛІДНІЙ РОБОТІ

Нові соціально-економічні умови розвитку України, як ніколи раніше, ставлять нові вимоги до підготовки висококваліфікованих спеціалістів. Система освіти стає все більш важливим показником рівня розвитку кожної країни, її економічного, науково-технічного і культурного потенціалу, її міжнародного авторитету.

Стан та перспективи розвитку нашої держави багато в чому залежать від спеціалістів з вищою освітою – від їх наукової і професійної кваліфікації, від їх творчості і можливостей, бажання практично вирішувати соціально-політичні й економічні питання в Україні.

Підготовка таких спеціалістів, ефективність їх професійного становлення багато в чому залежить від цілеспрямованої, свідомої, самостійної пізнавальної діяльності студентів, залучення їх до науково-дослідної роботи.

Загальновідомо, що у всіх формах організації навчально-виховного процесу вищих навчальних закладів є складові наукового дослідження: у лекційних курсах, семінарських, практичних і лабораторних заняттях, творчих роботах, рефератах, курсових, дипломних і магістерських дослідженнях тощо.

Студентська наукова робота у вищих навчальних закладах має свою специфіку, вибудовується на певних засадах: багатопрофільності, демократичності, активності, творчості, взаємозв'язку і співдружності вузівської і галузевої практичної науки, гуманізації і гуманітаризації вищої освіти, розширення співдружності природничих, технічних і гуманітарних наук, з урахуванням історичних традицій України.

Під керівництвом викладачів за період навчання у вищому навчальному закладі кожен студент самостійно виконує певні наукові дослідження: доповіді, реферати, курсові, випускні роботи освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавр, спеціаліст, магістр. Кожна нова робота відрізняється від попередньої підвищеним рівнем науковості, складності і актуальності. Одні роботи містять лише огляд і критичний аналіз наукових праць з певної теми, інші є результатом дослідницької діяльності студента в період педагогічної практики, ще інші є результатом творчого розв'язання науково-професійної проблеми.

На сьогодні в системі вищої освіти є певні напрацювання щодо вивчення студентами загальних положень організації та проведення наукових досліджень. Так, основи наукових досліджень студенти вивчають у курсах “Вступ до спеціальності”, “Основи наукових досліджень”, “Сучасні педагогічні технології”, “Актуальні питання педагогіки загальноосвітньої школи”, “Педагогіка і психологія вищої школи” (магістри, аспіранти). Ці курси сприяють вивченню основних положень, що визначають роль і місце науки у розвитку суспільства, закономірності розвитку науки, організацію та шляхи забезпечення досліджень як окремих галузей, так і на рівні країни в цілому.

Питанням організації науково-дослідної роботи студентів приділяють значну увагу як науковці, так і викладачі вузів [3; 4; 6; 7]. Усі вони стверджують, що науково-дослідна робота студентів – невід'ємна складова підготовки майбутніх висококваліфікованих фахівців, що сприяє підвищенню наукового рівня освіти студентів, розвитку в них творчого підходу до вирішення професійних завдань.

Особливої ваги ці питання набувають при підготовці майбутнього вчителя, адже студент, який володіє методами і навичками науково-дослідної роботи може залучити до неї учнів. Практика свідчить, що студенти, які постійно займаються науковою роботою, у подальшому продовжують займатися науковими дослідженнями, досягають вагомих наукових результатів, є керівниками відділень МАН України, а їх вихованці – переможцями творчих робіт серед учнівської молоді.

Чільне місце у студентській науково-дослідній роботі посідають історико-педагогічні дослідження. Аналіз роботи інститутів, факультетів, кафедр Херсонського державного університету повністю підтверджує положення О.В.Сухомлинської про те, “що за часу проголошення незалежності й державності України спостерігається збільшення інтересу дослідників до історико-педагогічної проблематики” [7: 17].

Так, аналіз виконання наукових робіт з педагогіки, передбачених навчальними планами для студентів 2-5 курсів, свідчить про збільшення відсотку тематики саме з історії педагогіки, етнопедагогіки. Якщо у 2003–2004 навчальному році курсові роботи виконували 22 %, бакалаврські 25 %, дипломні 42 %, магістерські 55 %, то у 2004–2005 навчальному році відповідно курсові 27 %, бакалаврські 35 %, дипломні 60 %, магістерські 75 %.

Слід також зазначити, що збільшилась кількість робіт, у яких висвітлені питання історії розвитку освіти в регіоні, становлення і функціонування окремих закладів освіти, вчительських династій, значно збільшилась кількість робіт, у яких розглядаються з позиції сьогодення педагогічні погляди маловідомих учених, педагогів, діячів освіти, просвітників тощо.

Не викликає сумніву й те, що формування інтересу до історико-педагогічних досліджень найбільш за все залежить від вивчення студентами курсу “Історія педагогіки”. У

системі підготовки педагогічних кадрів історії педагогіки як навчальній дисципліні відведено провідне місце. Адже історія педагогіки кожного народу є невичерпною скарбницею ідей, ідеалів і засобів виховання підростаючих поколінь. Засвоєння спадщини минулого розширює світогляд, підвищує загальну педагогічну культуру, допомагає творчо використовувати теоретичні знання в практичній діяльності. Студентська науково-дослідна робота в царині історії педагогіки дає змогу самостійно поглибити і об'єктивно дослідити педагогічне минуле, показати вагомий внесок українського народу у світову скарбницю виховної мудрості. Вивчення історії педагогіки, занурення у краєзнавчий історико-педагогічний процес дає змогу студентам спрогнозувати подальші кроки щодо формування у дітей народної духовності, національної свідомості і самосвідомості, народної моралі і світогляду.

На нашу думку, історико-педагогічне дослідження у вищому навчальному закладі має носити неперервний характер і починатися з першого курсу. Ці перші кроки – уроки залучення до історії педагогіки розпочинаються з обов'язкового засвоєння педагогічних дисциплін, підготовки окремих доповідей на семінарських заняттях, у подальшому – виконання курсових робіт на історико-педагогічну тематику. Потім студенти залучаються до роботи в науково-дослідних лабораторіях, виконання наукових тем кафедр, беруть участь у роботі наукових конференцій з проблеми дослідження. Завершенням наукового пошуку є саме виконання випускної роботи, а потім і кандидатської дисертації.

Аналіз роботи вищих навчальних педагогічних закладів України щодо залучення студентів до історико-педагогічного пошуку, власний досвід роботи, досвід роботи Херсонського державного університету дає змогу стверджувати, що історико-педагогічні дослідження у науково-дослідній роботі чітко структуровані, мають широке коло діяльності.

До історико-педагогічного дослідження студенти залучаються через лекційні курси, семінарські заняття, підготовку і проведення предметних олімпіад, роботу наукових шкіл, участь у наукових конференціях, краєзнавчу історико-педагогічну роботу, роботу в музеї історії навчального закладу, написання курсових та випускних робіт, роботу в наукових проблемних групах, спецсемінарах.

Семінарські заняття з історії педагогіки спрямовані на формування у студентів наукового світогляду, високої громадянськості, педагогічної майстерності, на формування в них творчих умінь і навичок застосовувати історико-педагогічні знання.

Найбільш повному виявленню інтересів студентів до історико-педагогічних досліджень сприяє проведення семінарських занять. Такі заняття стимулюють і викладачів, і студентів до наукового пошуку, до урізноманітнення форм і методів роботи.

Активний діалог, невимушені дискусії, критичне осмислення історико-педагогічного досвіду, наукові доповіді, аналіз архівних матеріалів, обговорення публікацій в наукових виданнях, історико-порівняльний аналіз – усі ці форми роботи сприяють як підвищенню інтересу до історії педагогіки загалом, так і формують майбутнього дослідника історії педагогіки. Слід зазначити, що процес підготовки майбутнього вчителя постійно потребує подальшого науково-методичного забезпечення.

Сьогодні в Україні достатньо навчальних підручників, посібників з історії української педагогіки. У вузах користуються навчальним посібником В.Кравця "Історія української школи і педагогіки". Курс лекцій (1994 р.), книгою Б.Ступарика "Національна школа: витоки становлення" (1998), підручником О.Любара, М.Стельмаховича, Д.Федоренко "Історія української педагогіки" (1999), "Персоналії в історії національної педагогіки. 22 видатних українських педагоги" (керівник авторського колективу П.Бойко) (2004) тощо. За словами О.В. Сухомлинської "характерною рисою цих посібників є те, що їх створювали, як правило, викладачі у відповідь на гостру потребу вузів у науково-методичному забезпеченні викладання історії педагогіки. Переважна частина навчальних книг присвячена історії розвитку української педагогіки" [7: 31].

Безумовно, більшість видань дають змогу навчати студентів спрямовувати їх на науковий пошук. Наші дослідження показали, що великий інтерес у молодих дослідників

викликають питання генези певних педагогічних понять, складових педагогічного процесу, таких, як розвиток принципів дидактики в історії педагогіки, розвиток організованих форм навчання в історії педагогіки та інших, а не проста побудова курсу за хронологією. Вважаємо, що підручник, побудований саме на таких засадах для вищих навчальних закладів, – вимога часу.

Він цілком буде відповідати новим підходам до викладання курсу історії педагогіки в контексті Болонського процесу. Адже, за твердженням О.В. Сухомлинської, “в сучасних європейських університетах широко практикуються так звані лінії розвитку, тобто обираються історико-педагогічні теми і проблеми, навколо яких концентрується курс історії педагогіки [7: 34].

Такий підхід до обґрунтування і висвітлення історико-педагогічних подій студентів дуже цікавить, тому темами дипломних робіт є такі: “Підручник в історії педагогіки”, “Реформування освіти в Україні”, “Класно-урочна система від Коменського до наших днів”, “Довузітська підготовка: історія, досвід, перспективи розвитку”.

Взагалі, 86 % студентів висловлюються за побудову підручника з історії педагогіки за такою логікою. Більшість студентів вважають, що в курсі історії педагогіки більше уваги слід приділяти вивченню першоджерел. У контексті сучасних вимог досить актуальним є наукове видання “Маловідомі першоджерела української педагогіки (друга половина XIX – початок XX століття)”: Хрестоматія/ Науковий редактор: академік АПН України, професор О.В.Сухомлинська (2003) [5].

Студенти ХДУ із задоволенням працювали за цим підручником, вносили пропозиції до тематики наукових доповідей, формулювали й обґрунтовували проблемні питання, визначали напрями для обговорення на студентських конференціях, що дало змогу викладачам кафедри видати навчально-методичний посібник “Видатні діячі української педагогіки другої половини XIX – першої половини XX століття” [1].

Для студентів, які займалися науково-дослідною роботою, зокрема, історико-педагогічним дослідженням, є досить важливою апробація результатів роботи – виступ на конференції, засіданні кафедри, публікація.

До історико-педагогічного дослідження може привести просто захоплення студента, його майбутнє бачення професійної діяльності.

Особливо велика роль в організації студентської наукової роботи належить викладачеві, де він виступає як генератор нових ідей, як організатор, і консультант досліджень, як вихователь нових поколінь, як творець наукової школи.

Студенти залучаються до роботи наукових колективів кафедр, до виконання госпдоговірних та держбюджетних тем. Окремі студенти виконують наукові дослідження під керівництвом відомих учених за договорами, контрактами, замовленнями, програмами, проектами. Для цього створюються наукові, науково-виробничі об’єднання, асоціації, технологічні парки, центри нових інформаційних технологій, науково-технічної творчості тощо.

Робота цих шкіл, кафедр університету сприяє залученню студентів до навчально-дослідницької, а потім до науково-дослідницької роботи, допомагає студентам оволодіти сучасними методами пошуку, обробки і використання інформації, засвоїти методи науково-дослідної діяльності.

Особливе місце в історико-педагогічних дослідженнях належить роботам з етнопедагогіки.

Так, досвід викладання нами, починаючи з 1992 р., історії української школи і педагогіки, а з 1998 р. етнопедагогіки і етнопсихології у Херсонському державному педагогічному університеті на факультеті української філології, переконує, що цей курс сприяє розвитку науково-педагогічного мислення майбутнього вчителя, розширенню ерудиції, обізнаності, педагогічного світогляду, виробленню у студента творчого підходу до використання історичного матеріалу, традицій і звичаїв українського народу та всіх народів світу у подальшій практичній діяльності. Засвоюючи цей курс, студенти переконуються, що

примноження здобутків національної культури і освіти закономірно будується на традиціях, завдяки яким, – писав Г. Ващенко, – зберігається і розвивається національна мова, без якої неможливе існування нації, зберігається релігія, звичаї, здобутки мистецької творчості, світогляд, народні ідеали – все те, що створює обличчя народу, що відрізняє його від інших народів [2: 101].

Курс етнопедагогіки дає кожному студентові змогу пізнати етнокультурну спадщину всіх народів, познайомитися з виховними традиціями різних народів і в подальшому використовувати народну педагогіку у навчально-виховному процесі школи.

При вивченні курсу “Етнопедагогіка” велику увагу приділяємо пошуковій і дослідницькій роботі, а це дозволяє розширити знання з історії педагогіки, сформувати міжнаціональну толерантність, культуру спілкування, значно підвищити загальний рівень майбутніх учителів.

Значну увагу відведено питанням самостійної роботи студентів: передусім, самостійному вивченню наукової, історичної, художньої літератури, в якій висвітлюються етнопедагогічні та етнопсихологічні проблеми. Розроблено систему підготовки, яка, нібито вкраплюючись в неї, створює найкращі умови для формування готовності майбутніх учителів до втілення ідей народної педагогіки у виховну роботу, а також було обґрунтовано певну систему складових навчальної, наукової і позааудиторної діяльності студентів, спрямовану на формування у майбутнього вчителя готовності до врахування у виховній роботі ідей народної педагогіки. Ця система регламентується навчальними планами і програмами, іншими інструктивними документами, які діють в педагогічних університетах.

Такий аналіз дав змогу реалізувати її через блоки гуманітарних та соціально-економічних дисциплін, які вивчаються з першого і до випускного курсу.

А на деяких факультетах університету повністю вивчається окремий курс етнопедагогіки і етнопсихології, розроблений науковцями кафедри педагогіки і психології.

Величезні можливості для залучення студентів до історико-педагогічних досліджень у вузі мають міжпредметні зв'язки, порівняльна педагогіка, компаративістика. На лекційних і семінарських заняттях з історії педагогіки, педагогіки, педмайстерності, історії української і зарубіжної літератури, теорії літератури використовуються прислів'я, приказки, матеріали усної народної творчості, що сприяє формуванню нової людини.

Можливості проведення історико-педагогічних досліджень у студентській науково-дослідній роботі необмежені, сприяють залученню майбутніх фахівців до самостійної роботи, надають навчання пошукового характеру. Історико-педагогічні праці активно впливають на формування у молоді національної свідомості, моральних переконань, патріотизму, національної гідності.

Аналіз роботи інститутів, кафедр, наукових підрозділів свідчить, що студентська наукова робота загалом сприяє удосконаленню навчального процесу та відображенню сучасних наукових досягнень у навчальній діяльності вищої школи. Наукові дослідження розкривають студентам широке коло різноманітних наукових проблем, розширюють світогляд, виховують потяг до самоосвіти, розвивають у майбутнього фахівця мислення, уміння спостерігати, аналізувати.

Залучення майбутніх фахівців до наукової роботи кафедри на засадах співробітництва студентів та викладачів виховує риси дослідника. Участь студентів у наукових дослідженнях розвиває їх інтерес до науки, до навчання, внаслідок чого підвищується якість підготовки фахівців.

Слід зазначити, що головне завдання науково-дослідної роботи в університеті полягає у забезпеченні:

а) прищеплення студентам початкових систематичних навичок виконання теоретичних та експериментальних науково-дослідних робіт;

б) стійкого та глибокого засвоєння знань із спеціальних та суспільно-політичних дисциплін;

в) розвитку у студентів творчого, аналітичного мислення, здатності до творчої роботи за фахом, розширення творчого кругозору;

г) вироблення умінь використовувати теоретичні знання для розв'язання певних практичних завдань;

г) формування у студентів потреби та уміння самостійно поповнювати свої знання за фахом.

Таким чином, можна констатувати, що залучати студентів до наукової роботи треба з перших днів навчання у вузі.

Студенти повинні докладати багато зусиль, щоб уміти раціонально використовувати свій час і організувати наукову діяльність, володіти формами, методами, прийомами творчого підходу до сприйняття наукової інформації, проводити експериментальні дослідження, вивчати, узагальнювати, систематизувати, класифікувати й аналізувати здобутки вітчизняних та зарубіжних освітян та науковців. Усе це забезпечить їм успішне виконання навчально-дослідницької і науково-дослідницької роботи.

Загалом слід зазначити, що успішне виконання навчальної і науково-дослідної роботи на засадах творчості, самостійності, активності з використанням сучасних інформаційних технологій залежить від культури наукової праці. Формування культури наукової праці, науково-методичне забезпечення різноаспектних питань студентських досліджень взагалі, і історико-педагогічних досліджень зокрема, може бути предметом подальших наукових розробок.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Блах В.С. Видатні діячі української педагогіки другої половини XIX – першої половини XX ст.: Навчально-методичний посібник для студентів напряму 0101. Педагогічна освіта. – Херсон: Видавництво ХДУ, 2005. – 56 с.
2. Ващенко Г. Виховний ідеал. – К., 2000. – С. 101.
3. Ковальчук В.В., Моїсєєв Л.М., Яцій О.М. Основи наукових досліджень: Навчальний посібник. – Одеса: ПНЦ АПН України – ПДПУ ім. К.Д. Ушинського, 2002. – 218 с.
4. Лудченко А.А., Лудченко Я.А., Примак Т.А. Основы научных исследований: Учеб. пособие / Под ред. А.А. Лудченко. – К.: Знання, 2000. – 114 с.
5. Маловідомі першоджерела української педагогіки (друга половина XIX – XX ст.): Хрестоматія/ Упоряд.: Л.Д.Березівська та ін. – К.: Наук. світ, 2003. – 418 с.
6. Сидоренко В.К., Дмитренко П.В. Основи наукових досліджень: Навчальний посібник. – Київ, 2000. – 215 с.
7. Сухомлинська О.В. Історико-педагогічний процес: нові підходи до загальних проблем. – К.: А.П.Н., 2003. – 68 с.
8. Федяєва В.Л. Навчально-методичні рекомендації до виконання випускних робіт освітньо-кваліфікаційного рівня “бакалавр” (психолого-педагогічні дисципліни). – Херсон: Видавництво ХДУ, 2004. – 36 с.
9. Федяєва В.Л., Нусінова Ж.Н. Методичні рекомендації до проведення семінарських занять з курсу “Історія педагогіки”. – Херсон: Айлант. – 200 – 58 с.
10. Федяєва В.Л., Стеценко Н.М. Історико-педагогічні та психолого-педагогічні дослідження (Методологічні поради молодим науковцям) – Херсон: Видавництво ХДУ, 2003. – 36 с.

УДК 37 (09)

Адаменко О.В.

ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ: ПОЄДНАННЯ ЯКІСНОЇ Й КІЛЬКІСНОЇ СТРАТЕГІЙ

Ретроспективний аналіз шляхів формування нових знань є найважливішою умовою подальшого розвитку будь-якої науки (В.Вернадський, Г.Добров, В.Келле, В.Кизима, С.Кримський, О.Надирашвілі, В.Онопрієнко, М.Попович, Б.Старостін, М.Ярошевський та